

TALABALARGA INGLIZ TILINI O'QITISHDA MUSTAQIL TA'LIM KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

Oybek Shokirovich TOSHMATOV

Xorijiy tillar kafedrası mudiri

Toshkent davlat yuridik universiteti

Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Toshkent, O'zbekiston

FACTORS CONTRIBUTING TO THE FORMATION OF SELF-STUDY SKILLS IN TEACHING EFL

Oybek Shokirovich TOSHMATOV

Head of the Foreign Languages Department

Tashkent State University of Law

Independent researcher at Chirchik State Pedagogical University

Tashkent, Uzbekistan

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Ойбек Шокирович ТОШМАТОВ

Заведующий кафедрой

Кафедра иностранных языков

Ташкентский государственный юридический университет

Самостоятельный соискатель

Чирчикский государственный педагогический университет

Ташкент, Узбекистан toshmatovo86@gmail.com

UDC (UO'K, УДК): 372.881.111.1

For citation (iqtibos keltirish uchun, для цитирования):

Toshmatov O.Sh. Talabalarga ingliz tilini o'qitishda mustaqil ta'lim ko'nikmasini shakllantirish omillari. // O'zbekistonda xorijiy tillar. — 2022. — № 6 (47). — B. 118-130.

<https://doi.org/10.36078/1675923769>

Received: September 29, 2022

Accepted: December 17, 2022

Published: December 20, 2022

Copyright © 2022 by author(s).

This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0).

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Open Access

Annotatsiya. Maqolada yuridik ta'lim muassasalarida chet tili (ingliz tili)ni o'qitishning nazariy va amaliy ahamiyati, chet tilini o'rganishda mustaqil ta'limning o'rni izohlangan bo'lib, bo'lajak huquqshunoslarga xorijiy tillar (ingliz tili)ni o'qitishning zarurati, mustaqil ta'lim olish ko'nikmasini rivojlantirishning nazariy jihatlarini tahlil qilinadi. Bundan tashqari chet tilini o'rganishda mustaqil ta'limning roli, uning afzalliklari, mustaqil ta'lim nega kerakligi haqidagi olimlarning fikri nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi; chet tillarni o'qitish va o'rganishda mamlakatimiz tomonidan olib borilayotgan islohotlar, qonunlar va ularning ahamiyati haqida ham so'z yuritiladi. Qolaversa, bo'lajak yuristlar uchun aynan xorijiy tillarni egallashning ahamiyati, xorijiy tillarni egallashda mustaqil ta'limdan nega foydalanish kerakligi borasidagi bir necha olimlarning qarashlari nazariy jihatdan solishtirilib, tahlil qilinadi. Kredit-modul tizimiga bosqichma-bosqich o'tishning ahamiyati, uning mustaqil ta'limdagi tutgan roli haqida mulohazalar beriladi. Natijada talabalar mustaqil ta'lim orqali orttirilgan bilim va ko'nikmalarni amalda qo'llash, chet tilida yuridik hujjatlarni mustaqil tuza olish kabi ko'nikmalarga ega bo'lishadi.

Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim; ko'nikma; bo'lajak huquqshunolar; tilni bilishning umumiyevropa kompetensiyasi; o'rganish; o'rgatish; baholash; sotsiologiyistik kompetentlik; me'yoriy talablar; tahlil; tavsifa.

Аннотация. Статья посвящена теоретической и практической значимости обучения иностранному языку (английскому) в вузах юридического профиля, месту самообразования в изучении иностранного языка, важности и необходимости обучения иностранным языкам (английскому) будущих юристов, а также дан анализ теоретических аспектов развития навыков самостоятельного обучения учащихся. Кроме того, проанализированы взгляды ведущих ученых о методах развития самостоятельного образования, а также представлен обзор проводимых реформ и принятых законов в нашей стране в области преподавания и изучения иностранных языков. Кроме того, теоретически сопоставляются и анализируются взгляды ряда ученых на важность изучения иностранных языков для будущих юристов, важность и необходимость использования самостоятельного образования в изучении иностранных языков. Приводятся примеры о важности постепенного перехода к кредитно-модульной системе, ее роли в самостоятельном обучении. В результате студенты приобретают такие навыки, как практическое применение знаний и навыков, полученных в результате самостоятельного обучения, умение самостоятельно составлять юридические документы на иностранном языке.

Ключевые слова: самостоятельное обучение; навыки; будущие юристы; общеевропейская языковая компетенция; обучение; оценка; социолингвистическая компетенция; нормативные требования; анализ; рекомендация.

Abstract. This article deals with the theoretical and practical importance of teaching EFL in legal educational institutions, the role of self-study in learning a foreign language, the need to teach EFL to future lawyers, and the theoretical aspects of the development of self-studying skills. The role of self-study in learning a foreign language, its advantages, the opinions of scientists on the role of independent education are analyzed from the theoretical and practical perspective; the reforms and laws adopted in Uzbekistan in the teaching and learning of foreign languages and their importance are discussed. In addition, the views of a number of scientists on the importance of studying foreign languages for future lawyers, the importance and necessity of using independent education in the study of foreign languages are considered. Examples are given on the essence of a gradual transition to a credit-modular system, through which students acquire such skills as the practical application of knowledge, the ability to draw up legal documents in a foreign language independently.

Keywords: self-study; skill; Common European Standard of English language competency of lawyers; acquisition; teaching; assessment; sociolinguistic competence; standards; analysis; recommendation.

Kirish. Tilni o'rganish hayotimizning barcha sohalaridagi har qanday yoshdagi ta'lim oluvchining va insonlarning muloqoti va shaxsiyatini rivojlantirishga yordam beradi. Tarjimonlik, til o'rganish kabi sohalarda xorijiy tillarni bilish insonning istiqbolini oshirishi mumkin. Chet tillarini bilishni talab qiladigan ko'plab sohalardan biri huquqshunoslikdir. Xususan, xalqaro huquq sohasida tillarni bilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yurtimizda xorijiy tillarni o'rganish ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida e'tirof etilishi, bo'lg'usi ingliz tili o'qituvchilarini

tayyorlash jarayonini takomillashtirish, xorijiy tillarni o'qitish sifati va darajasini muntazam ravishda oshirish, bitiruvchilar uchun qo'yiladigan milliy va jahon standartlariga mos keladigan talablarni o'zlashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 19 maydagi «O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-5117-son qarori, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 19 yanvardagi «Xorijiy tillarni o'rganishni takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 34-son qarorlariga muvofiq ravishda xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish bo'yicha chora-tadbirlarni samarali amalga oshirish maqsadida ushbu yo'nalishda malakali pedagoglarni jalb etish hamda aholining xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish maqsad qilib qo'yildi (1, 2). Unga ko'ra, kuchli raqobatdosh, kommunikativ kompetentli xorijiy til o'qituvchilarini tayyorlash tizimining huquqiy-me'yoriy asoslari ta'lim sifatini yaxshilash borasida xalqaro ilmiy-nazariy g'oyalar va xorij tajribalarini o'rganish, mamlakatimizning pedagog, filolog, sotsiolog metodist olimlarining kompetensiya, kasbiy kompetensiya, mustaqil ta'lim ko'nikmalarini yuksak pog'onalarga ko'tarishga doir amaliy vazifalarning mazmun-mohiyati raqobatbardosh yetuk mutaxassislar tayyorlashning muhim maqsadlaridan hisoblanadi.

Asosiy qism. Barcha sohalar singari huquq sohasida chet tillarini o'rganish muhim hisoblanadi. Tilning qudrati haqida olimlar o'zlarining asarlarida bir qator fikrlarni aytib o'tishgan. Jumladan, Janubiy Afrika sobiq prezidenti Nelson Mandella tilning qudrati haqida shunday degan edi: «Agar siz bir inson bilan u tushunadigan tilda gaplashsangiz, bu uning miyasiga kiradi, agar siz u bilan uning tilida gaplashsangiz, bu uning qalbiga kiradi» (3, 2).

Bundan tashqari, chet tillarni o'rganishda mustaqil ta'limning roli va o'rni haqida ham olimlar o'zlarining qarashlarini ta'kidlab o'tishgan. Masalan, Queensland University of Technologyning bir qator olimlari, jumladan, Rachael Field, James Duffy, Anna Hugginslarning fikricha, mustaqil ta'limni 1-kurs talabalarida stressni yo'qotishda samarali natijalarga olib kelishini ta'kidlashadi (4, 6).

Rus olimasi Y. A. Makarovaning fikricha, bugungi kunda advokatlik firmalarining aksariyat qismi xalqaro miqyosda bo'lib, ularda ish yuritishda huquqiy terminologiyani ingliz tilida amaliy biladigan huquqshunoslik sohasidagi malakali mutaxassislariga ehtiyojning ortishi, shuningdek, ushbu ko'nikmalarni muvaffaqiyatli egallash yuridik sohadagi muassasalarning bosh vazifalaridan biridir, zero, zamonaviy yuridik amaliyotni xalqaro hamkorlarsiz va xorijiy tajribasiz tasavvur qilib bo'lmaydi, deb ta'kidlaydi (4, 6).

Natija. Xalqaro arbitraj va vositachilik kabi huquq sohalarini xorijiy tillarni yaxshi biladigan yuristlarni talab qiladi. Ingliz tilini o'rganish insonning yuridik kasbdagi dunyoqarashini global darajada kengaytirish qobiliyatini oshiradi. Misol uchun xalqaro arbitraj sudining rasmiy ish tillari ingliz va fransuz tillaridir. Ushbu

advokatlarning aksariyati huquqning muayyan sohasiga ixtisoslashgan, masalan, ayrim mamlakatlarda joylashgan kompaniyalar uchun biznes bitimlari bo'yicha muzokaralar olib borish kabi korporativ masalalar yoki boshqa mamlakat fuqarolari yoxud korxonalari bilan bog'liq sud ishlarining aksariyati ushbu tilda olib borilishini misol qilishimiz mumkin. Zero huquqshunoslar xalqaro shartnomalar ustida ishlashi uchun til ko'nikmalariga ega bo'lishi talab etiladi. Til bilish xalqaro arbitraj nizolarni hal qilishning samarali, neytral vositasini ta'minlaydi, aks holda til bilmaslik arbitraj jarayonida nomutanosiblikni keltirib chiqarishi mumkin. Bunday hollarda ko'p tillarni o'zlashtirgan yurist-advokatlarga jiddiy ehtiyoj seziladi.

Xalqaro advokat xizmatlarini talab qiladigan boshqa tarmoqlarga bir necha sohalarni kiritish mumkin, jumladan, savdo, biznes, soliq va huquq sohalari. Xalqaro savdo ishlari bo'yicha advokat mijozlarga mamlakatlar o'rtasidagi savdo bilan bog'liq qoidalar bo'yicha, chegaralar orqali savdo qiluvchi mamlakatlar uchun bojxona talablari bo'yicha maslahatlar berishi mumkin. Shuningdek, xalqaro savdo bo'yicha advokatlar mijozlarga hujjatli akkreditivlar yoki boshqa qonuniy savdo hujjatlarini tayyorlash va muzokaralar olib borish orqali xorijiy operatsiyalarni moliyalashtirishda yordam berishi mumkin va bu kabi ishlarda ham chet tilini bilish talab etiladi. Yuqorida ta'kilanganidek, dunyoning barcha jabhalarida hujjatlar ingliz va fransuz tillarida olib boriladi. Masalan, BMTga a'zo 189 davlatdan 120 tasi boshqa davlatlar elchixonalarini bilan muloqot tili sifatida ingliz tilidan foydalanishni afzal ko'rishadi. Qolaversa, ingliz tili dunyoning 52 davlatida rasmiy til hisoblanadi. Bunda xalqaro idoralar va sud zallarida aksariyat hollarda ishlar ingliz tilida olib boriladi (5).

Muhokama va tahlil. *Mustaqil ta'lim nima?*

Mustaqil ta'lim jarayoni talabalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirish xususan, bo'lajak huquqshunoslarda boshqaruv faoliyati va ish yuritish tartibini rejalashtirish kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik muammo sifatidagi tahliliga ko'ra, mantiqiy fikrlash, muammoli vaziyatlarda to'g'ri xulosa chiqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. Adabiyotlarda mustaqil ta'lim – olingan bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlash, qo'shimcha ma'lumot yoki materialni mustaqil o'rganish maqsadidagi o'quv shakli sifatida e'tirof etiladi (6, 7).

Mustaqil ta'lim – talabani mustaqil yoki o'z-o'zini boshqarish ta'limi hisoblanib, o'quvchilarning maktab, litsey, kollej va oliy ta'limda olib boriladigan dars mashg'ulotlaridan so'ng ta'limni davom ettirishda, ilm olishda, til o'rganishda o'qituvchi ko'magisiz ta'lim olish mahoratini anglatadi. Boshqacha aytganda, talaba o'zining tadqiqot vazifalari bilan shug'ullana olishi kerak va o'qituvchi unga berishi kerak bo'lgan ma'lumotnomalarni o'z harakatlari orqali amalga oshirishi kerak. Shu nuqtayi nazardan, talabalarning ingliz tilini bilishi va qo'llay olishlarini baholashning turlicha metodlari, mezonlari mavjud bo'lib, tilni bilish darajasi milliy

va xalqaro sertifikatlar bilan baholanadi.

Ulardan biri CEFR (Common European Framework of Reference) hisoblanadi. Mazkur tizim (CEFR) xalqaro me'yorlari amaldagi DTSlarda "can do" mazmunida yoritilgan bo'lib, OTMlarda mutaxassisligi chet tili bo'lgan bakalavr va magistratura bosqichi bitiruvchilari, ya'ni yurist talabalar uchun kommunikativ kompetensiyalarining tayyorgarlik darajasi va kasbiy kompetensiyalarni egallashlariga qo'yilgan ta'lim mazmunida ham quyidagicha belgilangan:

— dunyoqarash bilan bog'liq falsafiy bilimlarga tizimli ega bo'lishi, mustaqil tahlil qila olishi, kasbiy faoliyatida ularni hisobga ola bilishi;

— xorijiy tillardan birida kasbiy faoliyatiga oid hujjatlar va ishlar mohiyatini tushunishi, tabiiy, ilmiy fanlar bo'yicha kasbiy faoliyati doirasida zaruriy bilimlarga ega bo'lishi hamda ulardan zamonaviy ilmiy asosda hayotda va o'z kasb faoliyatida foydalana bilishi;

— axborot yig'ish, saqlash, qayta ishlash va ulardan foydalanish usullarini egallagan bo'lishi, o'z kasbiy faoliyatida mustaqil asoslangan qarorlar qabul qila olishi;

— tegishli ta'lim (bakalavriat va magistratura) yo'nalishi bo'yicha raqobatbardosh umumkasbiy tayyorgarlikka ega bo'lishi;

— yangi bilimlarni mustaqil egallay bilishi, o'z ustida ishlashi va mehnat faoliyatini ilmiy asosda tashkil qila olishi;

— sog'lom turmush tarzi va unga amal qilish zaruriyati to'g'risida ilmiy tassavvur hamda e'tiqodga, o'zini jismoniy chiniqtirish o'quv va ko'nikmalariga ega bo'lishi;

— intellektual, madaniy, ma'naviy, jismoniy va kasbiy o'z-o'zini rivojlantirish va takomillashtirish qobiliyatiga ega bo'lishi va bu qobiliyatni amalda qo'llay bilishi;

— tarixiy meros va madaniy an'analarga samimiy munosabatda bo'lishi, ijtimoiy va madaniy farqlarni bag'rikenglik bilan qabul qilishi;

— zamonaviy tadqiqot metodlarini mustaqil ravishda o'rganish hamda ilmiy va ishlab chiqarish doirasida kasbiy faoliyatni o'zgartirishni bilishi;

— umuminsoniy qadriyatlarni chuqur tushunish, o'zbek va tili o'rganilayotgan mamlakatlar xalqlari jamiyatlariga xos bo'lgan ijtimoiy, milliy, diniy va kasbiy sifatlar va qadriyatlarni bilish, farqlash, baholash, hurmat qilish va inobatga olish va kasbga oid sohalarida boshqaruv ishlarini amalga oshirishi;

— bir jamoa bo'lib ishlash, qabul qilingan axloqiy va huquqiy qoidalarga rioya qilgan holda ijtimoiy o'zaro ta'sir o'tkazish, shaxsiyatni hurmat qilish, ishonchli hamkorlik munosabatlarini ta'minlashda mas'uliyatni sezish va javobgarlikka tayyor turishi;

— fikrlash madaniyati, tahlil qilish, ma'lumotlarni umumlashtirish, maqsad qo'yib unga erishish yo'llarini izlash qobiliyatlariga ega bo'lishi;

— o‘z mutaxassisligining kelajak uchun bo‘lgan ahamiyatini anglash, kasbiy faoliyatini amalga oshirishda mas‘uliyat bilan yondashishi.

— davlat, nodavlat va notijorat tashkilotlari tomonidan e‘lon qilingan loyihalarda ishtirok etish uchun loyiha tayyorlash malakalariga ega bo‘lishi; ishlab chiqarishni tashkil etish va boshqarish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi.

Bo‘lajak mutaxassislarni bakalavriat ta‘limi bosqichida o‘qitiladigan ingliz tili o‘qituvchilarining sotsiologiyaviy kompetensiyalarini mustaqil ta‘lim jarayonida rivojlantirish muhim sanaladi. Qirol Saud universiteti olimi X. Al-Saadatning fikricha, aksariyat talabalarining xorijiy tillarni o‘rganishda taxminan 70 foizi mustaqil ta‘lim orqali samaraliroq ekanligini ta‘kidlaydi (8, 9).

Mustaqil ta‘limda talaba o‘qituvchi yordamisiz, o‘z ehtiyojlarini aniqlay bilishi, maqsadlarini shakllantirishi, o‘rganish uchun resurslarni aniqlay olishi, o‘qish strategiyalarini tanlashi va amalga oshira olishi lozim bo‘ladi. Spear va Mocker (1982) (7, 78) mustaqil ta‘lim o‘rganishning maqsadlari va vositalari to‘g‘risida qaror qabul qilish uchun to‘liq nazorat markaziga asoslangan ta‘limning tavsifiy modelini o‘z ichiga oladi. Mustaqil ta‘lim talabalar uchun juda muhimdir va ular uchun mazkur ta‘lim shakli aynan amaliy ta‘lim usuli hisoblanadi. Shuningdek, L. V. Golish va D. M. Fayzullayevlar ilmiy tadqiqotlarida ta‘lim oluvchilar tomonidan mustaqil ishni bajarishda ularning faoliyati tizimida ko‘rsatilgan har bir elementlarning muvaffaqiyatli rejalashtirish, tashkillashtirish, monitoring va baholash zarurligini ta‘kidlaydilar (9, 7). M.Barakayevning ilmiy ishlarida esa “Mustaqil ta‘lim – oliy ta‘lim tizimida ta‘limning shunday bir shaklidirki, bunda talabalarining o‘quv faoliyati pedagog tomonidan boshqarilib, topshiriqlar beriladi, maslahatlar uyushtiriladi va bajarilishi nazorat qilinadi”, deb ta‘kidlanadi (10, 6).

Mamlakatimizda dunyo standartlariga moslashish maqsadida oliy ta‘lim muassalari kredit-modul tizimiga bosqichma-bosqich o‘tib bormoqda. Ta‘limda kredit-modul bu — ta‘limni tashkil etish jarayoni bo‘lib, o‘qitishning modul texnologiyalari jamlanmasi va kredit o‘lchovi asosida baholash modeli hisoblanadi. Uni bir butunlikda olib borish har tomonlama murakkab tizimli jarayondir. Kredit-modul tizimida ikki asosiy masalaga ahamiyat beriladi:

- talabalarining mustaqil ishlashini ta‘minlash;
- talabalar bilimini reyting orqali baholashdir.

Kredit-modul tizimining afzallik tomonlaridan biri shuki, dars mashg‘ulotlarini nafaqat o‘qitishni innovatsion ta‘lim texnologiyalari asosida olib borish, balki asosiy e‘tibor talabaning mustaqil ta‘lim olishiga qaratilgandir.

Talabalar mustaqil ta‘lim paradigmasini belgilashda, diskurs zamonaviy yondashuvlar nuqtai nazaridan matndan tashqari ekstralingvistik omillar: dunyoni bilish, fikrlash, matnni tushunish uchun zarur bo‘lgan qabul qiluvchining fikrlari, munosabati, maqsadlarini ham o‘z ichiga oladigan murakkab kommunikativ

hodisa hisoblanadi (11, 385). Diskursni murakkab iyerarxik shakllanish sifatida ta'riflash T.A.van Deyk tomonidan taklif qilingan qayta ishlash integrativ modelini belgilaydi. Unga ko'ra, talabalar o'z bilimlarini namoyish qilishning asosiy turi sifatida "vaziyat modeli"ni ko'rsatadi. Uning konsepsiyasiga ko'ra, vaziyat modelining asosi stereotip hodisa va vaziyatlar haqidagi mavhum bilimlarga emas, balki so'zlashuvchilarning oldingi individual tajriba, munosabat, his-tuyg'ular va sezgi xususiyatlarini to'plagan shaxsiy bilimlariga asoslanadi. Vaziyat modeli vaziyatlarni sharhlash uchun ishlatiladigan cheklangan miqdordagi toifalardan iborat model sxemasi atrofida quriladi. Bu sxemalar turli kommunikativ aktlarda aniq ma'lumotlar bilan to'ldiriladi. Shunday qilib, bu T. A. van Deyk biz so'z yuritilayotgan vaziyatni tushunganimizda, matnni tushunamiz degan fikridan kelib chiqadi (13, 8–9).

Bo'lajak huquqshunoslarning nutq faoliyati nazariyasiga ko'ra, xorijiy til ijtimoiy vaziyat sharoitida muloqotchilarning nutqiy muloqotining mohiyatini ochib berishga ham samarali yordam berdi. Xorijiy tillarini o'qitish metodikasi talabalarning nutqini faol, maqsadli va rag'batlantiruvchi faoliyat sifatida ko'rib chiqishda nutqning vazifalari, uning motivlari, fikrlash bilan bog'liqligi, til va nutq munosabati, shuningdek, ona tilida va chet tillarda nutqni o'zlashtirish jarayonlari kabi masalalarni ko'zda tutadi. Nutq faoliyati deganda oldindan berilgan tarkibni kodlash yoki dekodlashning oddiy jarayoni emas, balki ushbu tarkibning shakllanish jarayoni nazarda tutiladi. Uni nafaqat ma'lumotni bir shaxsdan boshqasiga yetkazish, balki ijtimoiy guruhning ichki o'zini o'zi boshqarish jarayoni sifatida tushuniladi. Shu bilan birga, shaxsning til qobiliyatini tushunishi kengayib, chuqurlasha boshladi: u ong bilan, shaxsning ajralmas qismi bilan bog'liq bo'la boshladi (12, 218, 219, 220, 221).

Talabalarning mustaqil ta'lim orqali til ko'nikmalarini oshirishda kredit-modul tizimining yaratilganligi va platformalar orqali amalga oshirilishi talabaga uydin turib mustaqil ta'limni belgilangan vaqtda topshirish imkonini beradi. Qolaversa, talabalarni o'z vaqtida vazifani bajarishini ta'minlaydi.

Kredit-modul tizimi asosida oliy ta'lim muassasalarida huquqshunoslarni tayyorlashda chet tilini o'qitish kasbiy yo'nalganlikni asosiy shartlaridan biri bo'lib, talabalar fanga bo'lgan qiziqishini shakllantirish va rivojlantirish imkonini beradi hamda kelajakda mobil mutaxassis bo'lib yetishishiga zamin bo'ladi. Kredit-modul tizimi asosida ta'limni tashkil etish murakkab jarayon bo'lib, u o'rganilayotgan fanga nisbatan muayyan yondashuvlarni, xususan:

- mutaxassis tayyorlashda kopmleks yo'naltirilgan ta'lim dasturining modulli tuzilishi va muvofiqlashuvi;
- mutaxassis tayyorlash jarayoni intensivligini baholash uchun kreditlardan foydalanish;
- mustaqil ta'lim sifatini oshirish va samaradorligiga erishishda baholashning optimal standartlashtirilgan mezonini aniqlash;
- shaxsga yo'naltirilgan individual o'quv rejasini

shakllantirishda talabalarning bevosita ishtirokini ta'minlash;

— ta'lim jarayonida o'z-o'zini ta'lim ulushini oshirish va uni rag'batlantirib borish asosida mustaqil ijodiy izlanishni ta'lim oluvchini shaxsida qaror toptirish;

— ta'lim dasturlarini jahon standartlariga muvofiqligini ta'minlash va mobil moslashuvchan omillarini ilmiy asoslarini yaratish kabi bir qator o'ziga xos omillarni hisobga olishni talab qiladi. Bunda talaba bilan individual ishlash, mustaqil faoliyatga yo'naltirish orqali unda kasbiy bilimni oshirish, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, chet tilini kasbiy faoliyatdagi ahamiyatiga doimiy e'tibor qaratish va istiqbollarini oldindan ko'rish, mintaqaviy va xalqaro maydonda mutaxassis sifatida faoliyatini olib borish kabi jihatlarni ongli anglashga yo'nalganligini ta'minlaydi.

Kredit-modul tizimi asosida chet tili oliy o'quv yurtida o'qishning afzalliklari, huquqshunoslarni kasbiy tayyorlashni tarkibiy qismi sifatida ko'rib chiqilishi maqsadga muvofiqdir. Bunda birinchi o'rinda kasbga doir axborotlarni to'plash, xalqaro ilmiy-huquqiy munosabatlar, yuridik xorijiy adabiyotlardan erkin foydalanish ko'nikmalarini shakllantiruvchi boshlang'ich bilimlar bazasi bilan bog'liq o'qitish texnologiyasini joriy etish taqozo etiladi.

Bo'lajak huquqshunos tomonidan chet tilini mukammal o'zlashtirish sohaga doir jahon ilm-fani va amaliyotining axborot manbalari bilan to'g'ridan-to'g'ri tanishish imkoniyatini beradi hamda jahon standartlari talabalariga javob beradigan kasbiy kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi.

Bo'lajak huquqshunoslarni kredit-modul tizimi asosida chet tilini o'qitishda quyidagi uch bosqichga muvofiq amalga oshirish maqsadga muvofiq:

— birinchi bosqichda, chet tilini o'qitish jarayonida talabalarga huquqshunoslikka oid lingvistik va madaniy materialni muhim xususiyatlariga muvofiq bilimlarni o'rgatish;

— ikkinchi bosqichda, talabalar jahonning yetakchi mamlakatlari huquq tizimiga xos nazariy va amaliy bilimlarni o'zlashtirishi;

— uchinchi bosqichda, jamiyatimizdagi mavjud qonunlarni jahon standartlariga mosligi, milliy mentalitet va etnopsixologik omillar hamda inson ruhiy holatini hisobga olinish jarayonlari nuqtai nazarlaridan kelib chiqqan holda differensial o'rganish e'tiborga olinmog'i lozim.

Talabalar tomonidan chet tilida og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirish mutaxassislik bo'yicha suhbatni o'tkazish, muzokaralar olib borish malakalarini egallash, professional nuqtai nazardan chet tilidagi matnni izohlash va umumlashtirish, analiz va sintez qilish kompetensiyasini egallash zarurati bilan bog'liq.

Bo'lajak huquqshunosning asosiy vazifasi – milliy va umuminsoniy axloq namunasi, yuksak madaniyat, deviant xulq-atvorga doir xatti-harakatlarga nisbatan xolis sudya bo'lish, odil sudlovni amalga oshirish, huquqiy madaniyatni hayotga tatbiq etish

kabi kasbiy kompeteniliklarni o'z shaxsida shakllantirish hamda qonuniylik tamoyillariga qat'iy rioya qilish talab etiladi. Oliy ta'lim muassasalarida o'quv va tarbiya birinchi kundan boshlab, kasbiy faoliyatining axloqiy tamoyillari, jamiyat a'zolariga huquqiy yordamning mohiyatini to'liq tushunish, sohaga oid huquqiy bilim, ko'nikma va malakalarni egallash kabi yo'nalganlikni o'zida aks ettirishi lozim.

Bo'lajak huquqshunoslarni bu kabi kasbiy sifatlarga ega bo'lishi uchun N.A.Protasova ta'kidlaganidek, talaba ma'ruza va seminar jarayonida kitob va darsliklardan bilimlarni o'zlashtirishi talab etiladi, balki yuridik mutaxassislikka oid chet tilida yozilgan klassik va mumtoz manbalar ustida ijodiy izlanish olib borishi hamda ularni zamonaviy talqini o'z shaxsida shakllantirmog'i lozim (8, 28).

Bizningcha, ilmiy nazariyasini to'liq amalga oshirish uchun ta'limning didaktik tamoyillariga alohida ahamiyat qaratish lozim. Davlat va jamiyat uchun zarur bo'lgan yuqori malakali huquqshunos-mutaxassisni tayyorlash uchun o'quv jarayonini maqsadli yo'naltirish tamoyili birinchi o'ringa chiqishi maqsadga muvofiq. Bu tamoyilning maqsad va mazmunini kredit-modul tizimi orqali yuqori saviyada amalga oshirish ahamiyatlidir. Chunki kredit-modul tizimi talabaga yo'naltirilgan bilim berishni zamonaviy rivojlanish modeligi to'liq mos kelgan holda ilmiylik prinsipi talablari va tabiatiga hamda uning tavsiflovchi qoidalarga muvofiqdir.

Huquqshunoslik mutaxassisligi yo'nalishida kadrlarni tayyorlash maqsadida kredit -modulli o'qitish tizimi va boshqa o'qitish turlari bir-biridan tubdan farq qiladi:

- huquqshunos mutaxassis tayyorlashda o'qitish mazmunining to'liq maqsadga muvofiqligi ta'minlanadi;

- huquqshunos mutaxassis tayyorlashda ta'limni aksariyat qismi mustaqil izlanishga yo'naltiriladi;

- huquqshunoslik kasbiy kompetentligini shakllantirishga yo'naltirilgan murakkab modullar taqdim etiladi hamda bir vaqtning o'zida mutaxassislikka oid ma'lumotlar banki va uni o'zlashtirish uchun uslubiy ko'rsatmalar beriladi;

- o'qituvchi va talabaning ta'lim jarayonida samaradorlik nuqtai nazaridan o'zaro hamkorligi tubdan yangi bosqichga olib chiqilgan holda, o'zaro kommunikativ aloqalar bevosita (auditoriya) va bilvosita (masofaviy) kommunikatsion tizimga muvofiqlashtiriladi;

- mutaxassislik va kasbiy kompetensiyani shakllantirishga doir modullar yordamida talabalarning har bir pedagogik uchrashuvga dastlabki tayyorgarlikka chuqur tayyorgarlik ko'radi hamda ongli ravishda mustaqil izlanish natijalarini nazariy va amaliy jihatda himoya qiladi;

- mutaxassislik va kasbiy kompetensiyani shakllantirishga doir modullar ta'lim mohiyati va mazmunidan kelib chiqqan holda o'quv jarayoni mazmuniga ustuvorlik bergan holda, o'qituvchi-talaba subordinatsiyasiga rioya qilish talab etiladi.

Shunindek, huquqshunoslik yo'nalishida mutaxassislarni

tayyorlashda chet tili imkoniyatlaridan maqsadli foydalanish va kredit-modul tizimi orqali o'qitishni tashkil etish va uning tamoyillariga amal qilish, ta'limni tashkil etishda strukturaviy mazmun, modullilik prinsipi, dinamik o'sish, moslashuvchanlik va mobillik, fan va amaliy sohalar o'rtasida integratsion aloqalarni muvofiqlashtirish, talim oluvchi refleksiv faoliyati va shaxsiy mas'uliyatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Yuqoridagilarni e'tiborga olib, bo'lajak huquqshunoslarning mustaqil ta'lim olishlari kasbiy rivojlanishida va ularning kamolotiga ham katta hissa qo'shishi, ularning hayot faoliyati davomida bilim olishini ta'minlashga va zamonaviy talablarga javob bera oladigan inson kapitalini shakllantirishga qaratilgan deb aytish mumkin. Kredit-modul tizimining joriy etilishi esa talabaning hamkorlikda ishlashida muhim omil hisoblanadi. Talaba esa yo'naltirilgan obyekt tomon mustaqil harakat qiladi. Eng asosiy urg'u ham talabalarning til o'rganishdagi muhim omillardan biri bo'lgan mustaqil ta'lim olishiga qaratiladi.

Oliy ta'lim muassasalari, jumladan, huquq sohasi talabalarning mustaqil ta'lim jarayonida til o'rganish qobiliyatlarini rivojlantirishni o'z oldidagi muhim vazifalardan biri deb biladi. Bu sohada quyidagi yo'nalishlar bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

— birinchidan, bugungi kunda amalga oshirilayotgan ta'lim tizimidagi islohotlar negizida talabalarning erkinligi va faolligini oshirish, bunda talabalar ilmiy bilimlarni hamda ularni amalga qo'llash metodlarini ongli va faol egallab oladigan, ularda ijodiy tashabbuskorlik va o'quv faoliyatida mustaqillik, tafakkur, nutq texnikasini rivojlantirishga xizmat qilishini ta'minlashga e'tibor qaratish;

— ikkinchidan, ushbu sohada tajribali va muvaffaqiyatli novator pedagoglarning ishlarini ommalashtirish, motivatsion ko'maklarni amalga qo'llash;

— uchinchidan, bugungi texnogen sivilizatsiya rivojlangan davrda talabalarning mustaqil ta'limga oid ma'lumotlarini zamon talablari asosida shakllantirish va ularni to'g'ri yo'naltirish;

— to'rtinchidan, mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning tillarni o'rganish qobiliyatlarini rivojlantirishda xorij tajribasidan foydalanish imkoniyatlarini yo'lga qo'yish.

Yuqoridagilarga asoslangan holda aytish mumkinki, oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'lim jarayonini amalga oshirishda tizimli ishlarni yo'lga qo'yish, talabalarni mustaqil til o'rganishda o'z ustida ishlashga o'rgatish ijodiy va ijtimoiy faol, hayotda mustaqil ravishda o'z o'rnini topa olish malakasiga ega bo'lgan, istiqbolli vazifalarni qo'yish va hal qilish qobiliyatiga ega bo'lgan malakali kadrlarni shakllantirishga asos bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. 2021-yil 19-maydagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ- 5117-son "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni

- o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. <https://lex.uz/docs/-5426736>
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Ta'lim muassasalarida chet tillar o'qitishning sifatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" 610-son qarori <https://lex.uz/docs/3304915>
3. https://www.brainyquote.com/quotes/nelson_mandela
4. Rachael Field, James Duffy, Anna Huggins Lawyering and positive professional identities [Chatswood, N.S.W. : LexisNexis Butterworths, 2020.](#)
5. Hasonboyev J., To'raqulov X. va boshqalar. Pedagogika fanidan izohli lug'at. – T.: Fan va texnologiyalar, 2009. – 355-b.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 27-martdagi PQ-312 sonli "Xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirishni samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori. — URL: <https://www.lex.uz/docs/5431845>
7. Spear, G. E., and Mocker, D. W. The Organizing Circumstance: Environmental Determinants in Self-Directed Learning. — Kansas City, MO: University of Missouri-Kansas City, Center for Resource Development in Adult Education, 1982. – 312 p.
8. Протасова Н.А. Профессионально-направленная система подготовки будущих юристов: На примере обучения английскому языку: дис. ... кандидата педагогических наук. — Саратов, 2002. – 175 с.
9. Golish L.V., Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish. – T.: TDIU, 2014. — 24 b.
10. Barakayev M. va boshqalar. Mustaqil ta'limni tashkil etish metodikasi. O'quv- uslubiy qo'llanma. — T.: Istiqolol nuri. 2017. — 69 b.
11. Макарова Е.А. Практика коллекционирования: трансформация в обществе потребления. — URL: www.cyberleninka.ru/article/n/praktika-kolleksionirovaniya-transformatsiya-v-obschestve
12. Леонтьев А.А., Петровский А.В., Зимняя А.И. Перевод полученных грамматических знаний в живую разговорную речь – довольно трудный процесс. – М.: Педагогика, 1983. – 320 с.
13. Караулов, Ю. Н., Петров, В. В. От грамматики текста к когнитивной теории дискурса [Текст] // Т. А. ван Дейк. Язык. Познание. Коммуникация. Вступительная статья. – М. : Прогресс, 1989. – С. 5–11.

References

1. 2021-yil 19-maydagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5117-son "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. <https://lex.uz/docs/-5426736>

- (Decree of the president of the Republic of Uzbekistan dated May 19, 2021 PQ - 5117 “On measures to bring the activities of popularization of foreign language learning in the Republic of Uzbekistan to a qualitatively new level”), available at: <https://lex.uz/docs/-5426736>
2. *O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Ta’lim muassasalarida chet tillar o‘qitishning sifatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi” 610-son qarori* (Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 610 “On measures to further improve the quality of teaching foreign languages in educational institutions), available at: <https://lex.uz/docs/3304915>
 3. https://www.brainyquote.com/quotes/nelson_mandela
 4. Rachael Field, James Duffy, Anna Huggins, *Lawyering and positive professional identities*, Chatswood, N.S.W.: LexisNexis Butterworths, 2020.
 5. Hasonboyev J., To‘raqulov X. *Pedagogika fanidan izohli lug‘at*, (Explanatory Dictionary on pedagogical science), Tashkent: Fan va texnologiyalar, 2009, 355 p.
 6. *Uzbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 27-martdagi PQ-312 sonli “Xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirishni samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi qarori* (Resolution of the president of the Republic of Uzbekistan dated March 27, 2006 No. 312 “on measures to effectively organize the popularization of the study of foreign languages), available at: <https://www.lex.uz/docs/5431845>
 7. Spear, G. E., and Mocker, D. W. *The Organizing Circumstance: Environmental Determinants in Self-Directed Learning*. Kansas City, MO: University of Missouri-Kansas City, Center for Resource Development in Adult Education, 1982, 312 p.
 8. Protasova N.A. *Professional'no-napravlenneya sistema podgotovki budushchikh yuristov: Na primere obucheniya angliiskomu yazyku* (A professionally oriented system for training future lawyers: The example of teaching English), candidate’s thesis, Saratov, 2002, 175 p.
 9. Golish L.V., Fayzullayeva D.M. *Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish* (Design and planning of pedagogical technologies), Tashkent: TDIU, 2014, 24 p.
 10. Barakayev M. *Mustaqil ta’limni tashkil etish metodikasi. O‘quv-uslubiy qo‘llanma* (Methodology for the organization of Independent Education manual), Tashkent: Istiqlol nuri, 2017, 69 p.
 11. Makarova E.A. *Praktika kollektsonirovaniya: transformatsiya v obshchestve potrebleniya* (Collecting practice: transformation in consumer society), available at: www.cyberleninka.ru/article/n/praktika-kollektsonirovaniya-transformatsiya-v-obshchestve
 12. Davidov V.V., Zinchenko V.P., Leontev A.A., Peterovsky A.V., Zimnaya A.I. *Perevod poluchennix gramaticheskix znaniy v jivuyu razgovornuyu rech’ – dovol’no trudniy protsess* (Peterovsky A.V., Zimnaya A.I. Period poluchennix gramaticheskix znaniy v

jivuyu razgovornuyu rech' – dovol'no trudniy protsess), Moscow: Pedagogica, 1983, 320 p.

13. Karaulov, Yu. N., Petrov, V. V. *Ot grammatiki teksta k kognitivnoi teorii diskursa, T. A. van Deik. Yazyk. Poznanie. Kommunikatsiya. Vstupitel'naya stat'ya* (From the grammar of the text to the cognitive theory of discourse, T. A. van Dijk. Language. Cognition. Communication. Introductory article), Moscow: Progress, 1989, pp. 5–11.